

KNYGOS VAIDMENS KAITA VISUOMENĖJE

JULIJA ZINKEVIČIENĖ

Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: julija.zinkeviciene@kf.vu.lt

Įvairiais laikotarpiais knyga užėmė skirtingą vietą visuomenės gyvenime, tai priklausė nuo socialinių, ekonominių ir kultūrinių sąlygų.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti knygos, kaip dokumento, vaidmenį visuomenėje. Mėginta atskleisti keletą aspektų: knygos, kaip dokumento, struktūros ir laikmenos pokyčius, jos funkcijų kaitą įvairiais laikotarpiais, tradicinių ir elektroninių knygų privalumus ir trūkumus.

Dokumento sampratos pokyčiai

Dokumentas, kaip žinių šaltinis, sudaro formos ir turinio vienovę. Visa, kas susiję su šakine ir temine priklausomybe, tikslinė paskirtimi, verte, nauda, meniniais ypatumais ir kitomis dokumente fiksuotos informacijos ypatybėmis, yra jo turinys. Dokumento forma reiškia tokiais sąvokomis kaip kūrinys, knyga, straipsnis, patentas ir kt.

Dokumentas, kaip dokumentaliai fiksuotas socialinės informacijos šaltinis, yra tiesioginis dokumentavimo objektas, kurio sudėtis iki šiol kelia daug diskusijų. Daugelis mano, kad reikėtų apsiriboti spaudos arba rašto kūriniais (įskaitant rankraštinės knygas, šiuolaikinius nepublikuotus dokumentus ir kt.). Tokiu atveju kreipiamasi į istorinį patyrimą: iš pradžių tyrinėta rankraštinė knyga, o po spaudos išradimo – tik spaudiniai. Mokslas visada daugiausia dėmesio kreipė į dokumentų formas, kurios tam tikroje istorinėje epochoje tapdavo svarbiausios. Pavyzdžiui, knyga pasidarė pagrindinis objektas ne todėl, kad ji – spaudinys, o todėl, kad būtent spaudiniai istoriškai tapo vyraujantys dokumentinių komunikacijų sistemoje [3].

Šiuolaikinė dokumentotyros praktika liudija, kad informacijos fiksavimo būdai (garso ir vaizdo įrašai, skaitmeninės informacijos formos ir kt.) tiesioginių objektų sistemoje užima santykinai vis didesnę dalį. Dokumentinės informacijos kūrimo būdai gali keistis kartu su dokumentavimo objektų forma, bet jų specifinis visuomeninis vaidmuo iš esmės nekinta.

Dokumentas – tai materialus objektas, kuriame užfiksuotos tam tikros žinios. Tai reiškia, kad dokumentu buvo laikoma įvairi dalykinė medžiaga, turinti juridinę galią ir užfiksuota laikmenoje. Pamažu ši sąvoka įgavo platesnę reikšmę. Plėtojantis mokslui ir technikai, atsirado naujų informacijos laikmenų: perfokortos, perfojuostos, mikrookortos, mikrofišos, magnetiniai, lazeriniai, optiniai diskai ir kt. Kai kurie iš jų atliko administracinių, finansinių, mokslinių dokumentų funkcijas. Todėl dokumento sąvoka dar labiau išsiplėtė. Dokumentu imta vadinti ne tik visą spausdintą informaciją, bet ir informaciją kitose laikmenose. Dokumentas apibrėžiamas kaip materialinė informacijos laikmena, kurioje užfiksuota informacija bet koku būdu, kalba, forma. Tai reiškia, kad dokumentas yra bet kokioje materialioje laikmenoje tam tikra ženklų sistema užfiksuota informacija, kuri gali būti perduodama erdvės ir laiko atžvilgiu.

Galima teigti, kad dokumentas – tai ne tik rašytinis patvirtinimas, turintis juridinę galią, bet ir užfiksuotos bet kokiose laikmenose žinios, naudojamos valdymo, mokslo, kultūros ir technikos srityse [6].

XXI amžiuje pasikeitė ir informacinė aplinka: nuo tradicinės iki virtualios, drauge pakito ir dokumento materialinė forma – nuo rankraštinės ar spausdintos iki skaitmeninių formų. Tai iš esmės pakeitė ir dokumentavimo objektus, t. y. užfiksuotą informaciją – dokumentus. Dokumentą sudaro trys pagrindinės dalys:

- informacija,
- materialinė laikmena,
- jos fiksavimo ir identifikavimo technologija.

Net dvi iš trijų gali būti pakeistos. Dokumento materialią formą keičia skaitmeninis formatas, kuris nėra susietas su konkrečia materialia forma, o egzistuoja elektroninėje aplinkoje. Taip pat kinta dokumento struktūra – iš linijinės į skaitmeninę [1].

Prasidėjus XX a. antrajai pusei, buvo kalbama ne vien apie kokybinius, bet ir apie kiekybinius dokumentų struktūros pokyčius. Sparčiai augant tradicinių dokumentų srautui, tapo sudėtinga juos valdyti ir įvertinti, todėl elektroninių dokumentų atsiradimas padėjo išvengti chaoso valdant dokumentinę informaciją.

Keičiasi ir socialinė-ekonominė dokumento aplinka. Gerokai sumažėjo informacijos dokumentavimo sąnaudos, šis procesas tapo spartesnis ir paprastesnis. Be to, į jį įtraukiama nemaža visuomenės dalis. Mokslininkai, tyrinėjantys dokumentavimo metodus, konstatuoja būtinybę išsaugoti dokumentinės informacijos atsiradimo procesą kaip palikimą ateities kartoms. Dabartinė visuomenė turi galimybę pereiti prie mokslškai grįstų dokumentinės informacijos srautų valdymo. Kad valdymo procesas būtų sėkmingas ir nenutrūkstamas, būtina įvertinti patirtį ir numatyti tolesnes plėtros gaires, kaupti ir gilinti teorines dokumentinės informacijos ir dokumentą apibūdinančias žinias. Būtinai tiek bendros teorinės su dokumentu susijusios nuostatos, tiek dalinės teorijos, kurios nagrinėja atskiras dokumento dalis ar jo formas.

Knyga kaip dokumentas

Ilgą laiką *knyga* buvo suvokiama, kaip apibendrinanti dokumentą sąvoka. Ji turi daug bendra su terminu *dokumentas* visų pirma todėl, kad knyga yra dokumento rūšis. Tačiau knyga turi savo specifiką, kuri skiria ją iš kitų dokumentų. Norint apibūdinti knygą, daugiau dėmesio skiriama dviem aspektams – jos turiniui ir formai. Turinys – tai knygos esmė, mintys, idėjos, forma – materialinė aplinka, kuri padeda perduoti ir išsaugoti informaciją. Šiuos du požymius ypač pabrėžia knygotyros disciplina, kuri į pirmą vietą kelia knygos turinį [4].

Knyga – viena iš seniausių ir populiariausių dokumento formų, užimanti unikalią padėtį visuomenėje ir istorijoje.

Nors egzistuoja ir tokia nuomonė, kad knygų vaidmuo visuomenės gyvenime mažėja, tačiau knyga yra vienas iš nedaugelio dalykų, lydinčių žmogų nuo vaikystės iki senatvės. Prieš keletą metų knyga tarsi įgavo naują kvėpavimą ir pasirengė kitam evoliucijos etapui [5].

Knygos sąvokos apibrėžimo pirmieji bandymai siekia XVIII amžių. Paryžiuje 1740 m. išleistame Didžiajame istoriniame žodyne rašoma: „Knyga – tai rinkinys tam tikro skaičiaus sujungtų lapų, kuriuose kas nors parašyta ar išspausdinta“. Šiuo atveju dėmesys kreipiamas į knygos išorę, jos formą. Visuose vėlesniuose apibrėžimuose vyravo arba knygos išorės elementai, arba turinys. Knygotyros enciklopedijoje teikiamas toks knygos apibrėžimas: Knyga – semantinės informacijos pateikimo grafiniais ženklais įvairaus pavidalo priemonė [4]. Šis apibrėžimas atskleidžia knygos esmę, tačiau yra labai lakoniškas. Šiandienėje mokslinėje literatūroje randame įvairių knygos apibrėžimų, tačiau visuotinai priimtino nėra.

Knygos, kaip visuomeninio reiškinių, esmė apibūdinama jos socialinėmis funkcijomis:

- informacine (tekstu ir iliustracijomis knyga teikia semantinę informaciją);
- komunikacine (knyga perduoda informaciją laiko ir erdvės atžvilgiu);
- kumuliacine (knyga kaupia ir laiko informaciją kaip dvasinę ir materialinę vertybę);
- estetinė (tiek knygos išorė, tiek turinys ugdo vidinę kultūrą, meninius ar profesinius gebėjimus) ir t. t.

Tai bendriausios knygos funkcijos. Įvairiais raidos laikotarpiais jos gali išryškėti arba nunykti [8].

Specialiąsias funkcijas lemia socialiniai visuomenės poreikiai. Joms priklauso valdymo, pažintinė, teisinė, tarpkultūrinė, memorialinė, statistinė ir kt. Specialiųjų knygos funkcijų, kaip ir visuomenės poreikių, kiekis gali būti neribojamas. Knyga visada vienu metu atlieka kelias funkcijas, kurios tarpusavyje glaudžiai susijusios. Knygos funkcijos leidžia:

- nustatyti tikrą knygos vertę, socialinę reikšmę;
- tinkamai suprasti dokumentinės informacijos vaidmenį, tenkinant visuomenės poreikius;
- sukurti knygos klasifikacijas ir tipologiją; nustatyti optimalias knygos sukūrimo, platinimo, saugojimo ir naudojimo priemones;
- parengti knygotyros teorinius pagrindus.

Knygos funkcionalumas priklauso nuo jos struktūros, suderintos visų jos elementų sistemos. Kiekvienas šios sistemos komponentas teikia tik tam tikrą informaciją. Struktūra paprastai suprantama kaip visuma į ją įeinančių tarpusavyje susietų elementų. Struktūra – tai santykinai pastovus komponentas, kuris išreiškia objekto stabilumą ir patvarumą. Kaip tik dėl to knygos struktūra išlaiko savo savybes, nors pasikeičia vidinės ir išorinės aplinkos sąlygos.

Knygos formos kaita

Jeigu knygos turinį laikome pagrindiniu požymiu, tai jos struktūra ir forma garantuoja semantinės informacijos perteikimą ir funkcionavimą visuomenėje. Žmonės išbandė įvairius būdus ir medžiagas informacijai kaupti ir perduoti. Dažnai medžiaga, iš kurios buvo gaminamos knygos, lėmė jos formą ir struktūrą: volumas – papiruso ritinys, diplomai – dvi medžio plokštelės, sujungtos oda, kodeksas – knyga ant pergamento ar popieriaus ir kompaktinis diskas – skaitmeninė knyga.

Pirmosios knygos neturėjo šiuolaikinių knygų formos. Knygos forma nuolat kito. Nuo senovės knygoms rašyti ir spausdinti vartotos įvairios medžiagos – papirusas, pergamentas, popierius. Dar anksčiau, prieš 4000–5000 m., rašyta ant molio plytelių. Rankraštinė knyga gyvavo ilgai, ji išliko iki XIX a., nors jau buvo išrasta spauda. Knyga įvairiais laikotarpiais keitė savo formą – pavieniai lapai, ritinys, kodeksas ar skaitmeninės laikmenos. Spausdintos knygos istorija prasideda dar prieš J. Gutenbergą, tai ksilografija – Korėjoje, Kinijoje, Japonijoje [4]. Spausdinta knyga patyrė ir klestėjimo, ir nuosmukio laikus, vėl atgimdavo, keitėsi jos forma.

Dabartiniu metu knyga įžengė į naują savo raidos etapą – atsirado ir paplito visuomenėje skaitmeninė knyga. Daugelis mokslininkų tai laiko J. Gutenbergo eros pabaiga, tačiau ne mažiau gausi ir kita, tradicinės spausdintos knygos idėjas palaikančių mokslininkų grupė. Daug diskutuojama ir rašoma specialiojoje profesinėje, mokslinėje ir mokslo populiariojoje literatūroje apie tai, kad tradicinę knygą pakeis ar visai išstums elektroninės knygos, elektroninė informacija, pasiekiamą internetu. Tačiau sėkmingai egzistuoja ir tradicinė knyga, ir knyga nauju, skaitmeniniu formatu. Diskusija dar nesibaigia, esama abiejų nuomonių šalininkų.

Tradicinė knyga yra neatsiejama kiekvienos šalies, jos kultūros istorijos dalis ir turi išliekamąją vertę.

Knygos vieta visuomenėje

Knyga yra unikalus reiškiny s žmonijos istorijoje. Jos negalima pavadinti tik preke ar tik literatūros, meno ar mokslo kūrinium, tačiau ji gali būti ir viena, ir kita. Knyga galima laikyti pažangos rodikliu, tačiau ne visuomet jai buvo skiriamas deramas vaidmuo visuomenėje. Dar viduramžiais, bažnytinės inkvizicijos laikais, už knygų skaitymą ir žinių sklaidimą buvo deginama ant laužo ar imamasi kitokių represijų. Knyga buvo ir tam tikrų pažangių idėjų sklaidos šaltinis, o jų autoriai dažnai buvo persekiojami ir baudžiami.

Kitas faktas – knygų tam tikra kalba ar rašmenimis uždraudimas ir naikinimas. Nuo 1864 iki 1904 metų galiojo caro valdžios draudimas spausdinti, įvežti iš užsienio ir platinti Lietuvoje bei Rusijos europinės dalies gubernijose lietuvišką spaudą lotyniškais rašmenimis [4]. Taip atsirado spaudos draudimo laikotarpio knygos, kurios buvo gabenamos į Lietuvą nelegaliai. Antrojo pasaulio karo metais Vokietijoje buvo naikinamos, deginamos fašistiniame režime neįtikusios knygos.

XXI amžiuje knyga taip pat atlieka įvairią vaidmenį: jis tiesiogiai priklauso nuo knygos paskirties (mokslinė, mokymo, mokslo populiarioji, informacinė, grožinė ir kt.). Skirtingai vertinamas knygos turinys, jos apipavidalinimo elementai, poligrafinė išvaizda. Šiuolaikinių knygų yra įvairių:

- menkavertės meniniu literatūriniu ar moksliniu požiūriu, leidžiamos masiniais tiražais ir minkštais viršeliais, skirtos tenkinanti masinės kultūros poreikiams; mokslinės, turinčios išliekamąją vertę, tenkinančios intelektualiuosius poreikius; skaitomos tiesiog laisvalaikio ir jokios kitos funkcijos jos neatlieka; knygos paminklai, tampantys literatūros ar meno vertybėmis, turintys istorinę išliekamąją vertę; skaitmeninės, jungiančios savyje vaizdą ir garsą, prieinamos internetu ar kitais kanalais ir t. t.

Šiuolaikinės knygos pasižymi didžiule formos, paskirties ir turinio įvairove. Be to, tobulėjant informacinėms technologijoms, atsiranda vis naujų laikmenų. Šalia tradicinių knygų įsitvirtina elektroninės knygos, skaitmeninės knygos.

Knyga yra tinkamiausia priemonė perteikti užbaigtą ir nuosekliai organizuotą tekstą. Nors šiuolaikinėje visuomenėje viena didžiausių vertybių yra greitis ir operatyvumas, poreikis skaityti knygas išlieka. Kažin ar grožinės literatūros leidinius išstums elektroninė knyga.

Tradicinės ir elektroninės knygos

Ir tradicinė spausdinta, ir naujoji elektroninė knyga turi savo privalumų ir trūkumų. Kiekvienas specialistas, nagrinėjantis elektroninių knygų panaudą, pirmiausia pateikia šių knygų pranašumus spausdintųjų atžvilgiu. Šias problemas tyrinėjantys mokslininkai pasidalijo į dvi grupes ir stengiasi rasti kuo daugiau argumentų vienų ar kitų knygų naudai.

Elektroninės knygos atsiradimas ir intensyvi raida rodo, kad ši leidyba dar plėsis. Tačiau neįmanoma tiksliai numatyti elektroninės leidybos raidos greičio. Technologijos tobulėja gana sparčiai, taigi tuo remiantis įmanoma prognozuoti elektroninę leidybą technologiniu aspektu, bet ši prognozė nėra visa apimanti. Dar vienas elektroninės leidybos veiksnys – socialinis. Socialinė sfera yra sunkiai prognozuojama. Elektroninės knygos ateitis priklauso nuo visuomenės nuomonės ir nusistatymo, o šie dalykai gali keistis. Taigi nuo visuomenės priklauso, kaip toliau plėtosis elektroninė leidyba, ar ji sugebės iš rinkos išstumti tradicinę. Elektroninė leidyba turi išorinių ir vidinių kliūčių. Tai:

- visuomenės nuomonė;
profesionalus tradicinės leidybos atstovų pasipriešinimas;
sudaromi leidybos atgaivinimo, atnaujinimo projektai [7].

Lyginant elektroninę knygą su spausdinta, galima išvardyti daugybę pirmosios pranašumų, susijusių tiek su leidyba, tiek su jos nauja elektronine laikmena ir naujais panaudos būdais:

- laiko sąnaudos. Nereikia skirti daug laiko knygai spausdinti; mažas formatas (kompaktiniame diske). Nereikia daug vietos gabenti, nebūtina įrengti papildomų lentynų joms sudėti, patogų nešiotis; talpumas. Į vieną kompaktinį diską telpa spausdintos knygos keliolika tomų ir daug vaizdinės bei garso informacijos; operatyvumas. Galima greitai surasti ir gauti iš interneto; kainos skirtumas. Elektroninių knygų kainos gerokai mažesnės už spausdintų; iliustracijų specifiška. Tekstai iliustruojami vaizdine ir garsine medžiaga; turinio pokyčiai. Informaciją galima nuolat atnaujinti; greitas skaitymas. Daug laiko atima spausdintos knygos puslapių vartymas ir reikiamos informacijos paieška; straipsnių interaktyvumas. Vartotojas priverstas aktyviai rinktis vieną ar kitą informaciją; įvairi paieška. Galimybė pasirinkti paieškos kelią: per nuorodas, ieškant reikšminio žodžio visame tekste, peržiūrint pavadinimų sąrašą ir t. t.

Šie pranašumai nereiškia, kad elektroninės knygos yra visais aspektais pažangesnės ar kokybiškesnės už spausdintas. Tai tik įrodo, kad vartotojas turi teisę rinktis. Sprendžiant iškilusias problemas sėkmingai naudojamosi tiek elektronine, tiek tradiciniame spausdinta knyga.

Lyginant elektronines ir tradicines knygas, ne mažiau svarbu nurodyti jų trūkumus, o jų esama nemažai. Jie gali būti sietini su psichologiniais, socialiniais, ekonominiais, kultūriniais ir kitais aspektais. Apsiribosime elektroninių leidinių trūkumais, susijusiais su naujų technologijų galimybėmis. Pagrindinės elektroninių knygų problemos atsiranda dėl:

- judėjimo ar navigacijos informacijos erdvėje; informacijos pertekliaus ar būtino papildomo vartotojo dėmesio; impulsyvaus informacijos peržiūrėjimo; informacijos fizinių ribų; reikalingos technikos stygiaus; visuomenėje vyraujančios elektroninių knygų nepatikimumo nuostatos [2].

Šį sąrašą būtų galima dar tęsti cituojant įvairius autorius, tačiau spausdintos ir elektroninės knygos palyginimo esmė nesikeičia. Reikia pripažinti, kad elektroninės knygos pasiekia tik nedaugelį potencialių vartotojų, nes joms reikalinga speciali įranga, jos nėra taip patogios naudotis kaip tradicinės. Daugelis žmonių, ypač pagyvenusių, jaučia psichologinį pasipriešinimą naujoms technologijoms. Dar ne visi vartotojai turi prieigą prie elektroninių išteklių.

Galima teigti, kad niekada visa informacija netaps tik skaitmeninė. Senosios retos ir rankraštinės knygos liks unikalios, nors ir bus perkeltos į skaitmeninį formatą, originalios formos jas tyrinės mokslininkai. Visuomenė taip pat laisvalaikio skaitys spausdintas knygas.

Tradicinėje knygoje galima ilgai išlaikyti tam tikrą informaciją, nes išrastas būdas, kaip išsaugoti popierių, ko negalima teigti apie elektronines laikmenas.

Knyga egzistuoja tam tikroje aplinkoje nuo jos atsiradimo iki naudojimo. Tai tarpusavyje susijusių institucijų tinklas, kuris sėkmingai veikia ir savo plėtrai taiko naujas technologijas. Lygiagrečiai kuriamos elektroninės leidybos institucijos. Atsiradusi paskutiniame XX a. ketvirtyje elektroninė leidyba iš esmės skiriasi nuo J. Gutenbergio laikų leidybos. Sparčią informacinių ir komunikacinių technologijų integraciją į leidybą liudija ir faktas, kad 1993 m. Frankfurto knygų mugėje buvo atidarytas elektroninės leidybos paviljonas [5].

Galutinis rezultatas, kas taps elektroniniu, kas spausdintu leidiniu, o kas egzistuos abiem formomis, priklausys nuo socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos, rinkos plėtros. Nors elektroninė knyga peržengė nacionalinius ir kultūrinius barjerus, kuriuos sukūrė spauda, tačiau internetas dar neišsprendžia visų su knyga susijusių problemų. Ekonominė prasme knygos yra verslas, pramonės ir prekybos šaka, kuri,

nepaisant įvairiausių prognozių, nuolat plečiasi. Statistikos duomenimis, pastarąjį dešimtmetį sparčiai keičiantis Lietuvos politiniam, ekonominiam ir kultūriniam gyvenimui, knygų ir brošiūrų leidyba patyrė esminių pokyčių – knygų pavadinimų skaičius padvigubėjo. Leidėjai planuoja, kokia knygos dalis bus paskelbta išspausdinta popieriuje, o kokia – skaitmeniniu formatu. Elektroninė knyga jau rado savo vietą šiandienos visuomenėje leidžiant vadovėlius, verslo knygas [5].

Knyga kaip pažangos rodiklis, kultūros vertybė ar istorinis palikimas išlieka, o keičiasi jos forma, struktūra, funkcijos ir vaidmuo visuomenėje.

Šiuolaikinėje visuomenėje ypač ryškūs knygos kaip dokumento sampratos pokyčiai. Keitėsi ne tik knygos laikmena, forma, bet ir jos funkcijos, paskirtis, informacijos fiksavimo priemonės ir būdai. Knyga nuėjo ilgą ir sudėtingą savo gyvavimo kelią – nuo rašytinės iki skaitmeninės. Įvairiais laikotarpiais ji atliko skirtingą vaidmenį visuomenėje, tačiau visuomet išliko kaip pažangos ir informacijos šaltis, nors šalia istorinį palikimą ir menines vertybes puoselėjančių knygų pasirodo ir neturinčių išliekamosios vertės leidinių.

Diskusija dėl elektroninių ir tradicinių knygų pranašumų ir trūkumų tebevyksta vos atsiradus elektroninėms knygoms. Pasirodo naujų skaitmeninės knygos formų, sukuriama ypač vertingos poligrafiniu aspektu tradicinės knygos, vyksta nuolatinė konkurencija dėl vartotojų pasirinkimo. Tiek tradicinė, tiek elektroninė knyga turi savo skaitytoją.

Laikui bėgant keičiasi knygos samprata, struktūra, forma ir funkcijos, jos vaidmuo visuomenėje, tačiau tiek tradicinės, tiek elektroninės knygos poreikis išlieka.

Įteikta 2005 m. sausio mėn.

NUORODOS

1. *Encyclopedia of Library and Information science*. Vol. 1–4 / edited by Miriam A. Drake. 2nd ed. New York: Marcel Dekker, 2003.
2. ČESNAVIČIENĖ, Brigita. Elektroninių knygų tipologija. *Informacijos mokslai*, 2000, t. 14, p. 88–94. ISSN 1392-0561.
3. FISKE, John. *Įvadas į komunikacijos studijas* / iš anglų kalbos vertė Vilija Gudonienė, Elena Macevičiūtė. Vilnius: Baltos lankos, 1998. 239 p. ISBN 9986-861-60-8.
4. *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilniaus universitetas Knygotyros katedra; redaktorių kolegija: D.Kaunas (pirm.) ir kt. Vilnius: Alma littera, 1997. 413 p. ISBN 9986-02-352-1.
5. MISIŪNAS, Remigijus. *Knygų leidyba pasaulyje*. Vilnius: Versus Aureus, 2003. 167 p. ISBN 9955-9613-3-3.
6. ZINKEVIČIENĖ, Julija. *Dokumentotyros pagrindai*. Vilnius, 1998. 64 p.
7. ВУЛЬ, В.А. *Электронные издания*. Москва; С.-Петербург, 2001. 307 с. ISBN 5-93422-015-2.
8. КУШНАРЕНКО, Н.Н. *Документоведение: Учебник*. 3-е изд., стер. Киев, 2001. 460 с. ISBN 966-620-077-5.

THE CHANGING ROLE OF A BOOK IN THE SOCIETY

JULIJA ZINKEVIČIENĖ

Abstract

During different periods a book played a different role in the life of the society depending on social, economic, and cultural conditions.

The article seeks to analyse the role of a book as a document in several aspects: book as a document, changes of a structure and a carrier, changes of functions in different periods, advantages and shortcomings of printed and electronic books. The place of a book within the system of mass media and its future is also discussed.

A document as a source of knowledge is a unity of contents and form. Research mainly directed the attention to the most important forms of the documents. A book became the main object of research not because it is a printed item, but because it was dominating the system of documentary communication.

The development of science and technology gave birth to new carriers of information and changed the traditional information environment to a virtual one together with the material form of a document. The document consists of three components: information, a carrier, and technology of recording the information on the carrier (together with the technology of document identification). Two of those components may be different: material form turns into a digital form, which exists in a virtual environment. The structure of the document changes from linear into digital one. The social and economic environment is characterised by lowered costs of production, quicker and simpler technological processes attract a significant part of society members.

For a long time the term "a book" was used generally to denote documents. However, a book has its own specific features and differs from other documents. The book is characterised by two aspects: contents and form. Contents include the essence of a book, ideas, thoughts, etc. The form is a material environment that transfers and preserves information. A book is one of the most popular and the oldest document types and has a unique place in society and history.

It is claimed that the role of books in the life of the mankind diminishes, however, a book is something continuous that stays with a person from childhood till old age. Some years ago a book was revived and prepared for a new life. Its form and existence will depend on the social, economic, and cultural environment. The market will also influence the way in which electronic and printed books will exist.

A book remains a guarantee of stability, a cultural value, historical heritage and the way its form, structure, functions, and role change will be clear in the future.